

“שלח תשלח את האם”

מצוות שילוח הקן מכילה את ההוראה לשלח את הציפור האם לפני שנוטלים את גוזליה מן הקן: “כי יקרא קן ציפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים והאם רבצת על האפרוחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים, שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים” המצווה הזו היא אחת מן המצוות שדשו בה רבים. השכר הגדול והנדיר שנזכר בצד המצווה הגביר את ההילה, את החידה ואת הרצון לפצח את הגנוז בה.

הרמב"ם קושר את המצווה הזו עם האיסור לשחוט “אותו ואת בנו” ביום אחד, ומדגיש שצער ההורים על בניהם קיים גם בבעלי חיים, כיוון שצער זה אין מקורו בהגיון ובשכל ומקורו בנקודה פרימיטיבית יותר: “כי אהבת האם ורחמיה על הולד אינו נמשך אחר השכל רק אחר פעל הכח המדמה” (מורה נבוכים ג, מח). לדעת הרמב"ם הנמען של המצווה הזו אינם בעלי החיים ומניעת צערם, אלא בני האדם, כדי שאנו לא נסגל לעצמנו מעשים אכזריים. “והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרוך לעוף כאילו יכרית המין ההוא”.

על פי הקבלה, טעם המצוה קשור אף הוא לצער בעלי חיים, אם כי באופן פרדוקסלי, המעשה של שלוח הקן נועד לעורר צער בעולם: הציפור המשולחת המתגעגעת לבנה נודדת בעולם ומשתוקקת לבניה. וצערה על בניה מעורר רחמי שמים על עם ישראל שגלה מארצו.

הטעם הזה מובא בשו"ת חוות יאיר כנימוק לדעתו שיש חובה לשלח את האם ולקחת את הבנים, גם אם מלכתחילה אין למוצא הקן עניין כלשהוא בקן. זאת, כדי למלא את המשימה החשובה של לעורר רחמי שמים על עם ישראל. (שו"ת חוות יאיר, סי' סז). החת"ם סופר חלק עליו בטענה שאין לערב הלכה וקבלה, וכי ברור מן הפסוקים שהמניע ללקיחת הגוזלים יסוד במצוה ולא איזה טעם נסתר (שו"ת חת"ם סופר, א, או"ח, ק).

דומני, שהרעיון הקבלי המבקש לעורר רחמי שמים מכיל משמעות עמוקה מזו שיוחסה לו על ידי החת"ם-סופר. בשונה מן הציפורים, בני האדם עלולים להתקלקל ולאבד את האינסטינקט הטבעי של שמירת הקן. דווקא מפני שעולם המחשבה והרגש שלהם עשיר ומגוון יותר. מקורות ההנאה של האדם מצויים לא רק באינסטינקטים הטבעיים, אלא גם בחוויות השכליות, במאויים ובשיקולים זרים. לכן, האדם מסוגל להנתק ולהתגבר על צרכיו הטבעיים, זו מעלתו וזה חסרונו. הוא עלול לוותר על בנית הקן, הוא עלול לנטוש את הקן, והוא עלול לשכוח בהצטער על חורבנו של הקן, על אובדן הקשר שלו עם משפחתו. לעתים זה הקשר בין איש ואשתו שמתכהה בגלל קשר חיצוני לא ראוי, לעתים זו שכחת החובות של אהבה ודאגה לילדים מפני שהקריירה וההצלחה

האישית מובילים אותו. עומק הפגם הוא לא בחטא עצמו, לא בנטישה, אלא בדרגה הנמוכה ביותר אליה אפשר להגיע: אפילו לא לזכור להצטער על מה שאבד.

אצל הציפור הצורך לשוב הביתה ואובדן הקשר לילדים גורם לצער פיזי כמו קריעת איבר. התהליך הזה אצל הציפור הוא בלתי נמנע. אין לציפור מערכות מגוננות ומנגנונים שיאפשרו לה לראות שהנה היא פחות עסוקה בגידול ילדיה ויש לכך יתרונות כי היא פנויה לאסוף לעצמה זרעונים. (רקנאטי)

על דור המבול נאמר במדרש שכשם שהיה האדם הולך לאישה שאינה שלו כך היתה הבהמה הולכת על מין שאינה שלה. כשמעשי האדם מגיעים להשחתה יסודית, גם כל היקום נדבק בזוהמה הזו, והסוף הוא שאובדן סדרי עולם גורמים לעקירתו מן היסוד ולמבול.

שילוח הציפור הוא גם סמל ומבחן למצב העולם. כל עוד הציפור מתגעגעת ומצטערת, גם הגעגוע הפנימי של האדם עוד קיים. הגעגוע של האדם לעצמיותו המוסרית ולשיבה הביתה, ושל העם לשלמות רוחנית ולגאולה. "השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם".